

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 6 Kânunevel, 1928

Sayı: 106

Millî lisan ve edebiyat ceryanının ilk

Mübeşşirlerinden şair "MAHREMI,"

On altıncı asır başlarında edebiyatımızda «nazım lisanı» İran tesiriyle büsbütün Arap ve Acem kelimeleriyle, terkipleriyle dolmaya başlıyor, Türkçe kelimeler mütemadî surette azalıyordu. İşte bu sırada, birdenbire, Tatavlah «Mahremi» ve Edirneli «Nazmi» gibi iki şairin, Aruz vezniyle fakat sade, terkipsiz türkçe ile ve yabancı kelimelerden imkân derecesinde ayrı olarak, türk lisanına mahsus teşbihler ve temsillerle şiirler yazmağa kalktıklarını ve buna «Türkiyi basit» namını verdiklerini görüyoruz.

Şimdiye kadar edebiyatımızla iştigal edenlerden hiç birinin gözüne çarpmayan bu mühim hadiselerden birisini, onu pek ehemmiyetsiz bir şekilde zikretmiş olan «Âşıkçelebi» tezkeresinde görüp meydana çıkarmıştık. «Bu günkü edebiyat» atlı kitabımızda «millî edebiyatın ilk mübeşşirleri» atlı makalemizde bu hadiseyi zikretmiş ve ehemmiyetini göstermiştik. Bugünkü makalemizde ise bu şair ve eseri hakkında biraz etraflı malûmat vermek istiyoruz.

Edebiyatımızda «Türkiyi basit» ile şiir yazmak fikrini iptida «Mahremi» de görüyoruz. «Âşıkçelebi», tezkeresinde, «Mahremi» nin tercümeihalini yazdıktan sonra, ehemmiyetsiz bir şekilde şu satırları da ilave eder: «ve bir Basitnamesi vardır ki elfaz ve teşbihat ve temsilâtı türkidir. İçlerinde lafzı Arebî ve Acemî yoktur. Bu üslûpla bir iki gazel dahi derçeylemiştir. Bu dahi

andandır: Gördüm seğirdir ol ala gözlü geyik gibi, düştüm saç tuzâğına bön üveyk gibi». Onun, içinde Arabça ve Acemce kelime bulunmamak ve bütün teşbihler, temsiller türk zevkine ve türk lisanının dehasına uygun olmak üzere eser yazmasını «Âşıkçelebi» nin ne kadar lâkaydiyle telâkki ettiği yukarıki satırlardan anlaşılıyor. «Latifi, Hasançelebi, Âli» buna hiç ehemmiyet vermiyerek tamamen meskût geçmişlerdir.

Âşıkçelebi'nin ifadesinden «Basitname» nin mevzuunu değil, hatta manzum ve ya mensur olduğunu anlamak bile kabil olmuyor. Esere «Basitname» denmesi sade Türkçe ile yazıldığından dolayıdır. «Âşıkçelebi'nin», bu esere aynı üslûpla bir kaç gazel ilave ettiğinden bahsetmesi, onun ya bir mesnevi yahut mensur bir risale olduğu zannını hasıl ediyor. Lâkin hiç bir tezkerede «Mahremi» nin mensur eserlerinden bahsedilmediğine bakılırsa onun bir mesnevi olması ihtimali daha kuvvetlidir. Maktul Şehzade sultan Mustafaya hocalık eden «Müderriş Süruri», «Bahrülmaarif» inde «Mahremi» nin yukarıda zikrettiğimiz beytini almış ve bunu «sehli mümteni» misali olmak üzere göstermiştir. «Basitname» hakkında görebildiğim malûmat işte bundan ibarettir.

Yalnız lafızları, değil teşbihleri ve temsilleri itibariyle de türk zevkine uygun eserler yazmak isteyen «Mahremi», acaba nereden mülhem oldu? Ondan evel «Sâfi» gibi bazı şairlerin şiirlerinde türkçe darbimeseller iradiyle

şöhret kazandıklarını, «Geyveli Güvahi» nin mebzul darbimeselleri muhtevi «Pendname» yazdığını biliyoruz. On beşinci hatta on altıncı asır şairlerinden bazılarının bazan gayet sade, hatta tesadüfen terkipsiz manzumelelerine de rast geliyoruz. Fakat «Elfaz ve Teşbihat ve temsilâtı kâmil en türkçe olmak esasını kuran ilk şair, şimdiki malûmatımıza göre «Mahremi» dir. On altıncı asırda Aruz vezniyle ve sade lisanla yazılmış gazellerinin ve murabbalların halk toplanışlarında rağbet bulduğu, bestelenüp okunduğu malûmdur. Hatta tezkerelerde bu yolda eserler tanzimiyle şöhret kazanan bazı şairler tasrih edilmiştir. Acaba «Mahremi», halkın kendi zevkine, ruhuna yakın eserlere verdiği kıymeti görerek bunun sebebini tahlil ve takdir ettikten sonra mı «Türkiyi basit», ile yazmak fikrine düştü? Şimdilik bize en mülayim gelen izah tarzı budur. Her nereden mülhem olursa olsun, iptida «Türkii basit», ile şiirler yazdığı cihetle millî lisan ve edebiyat ceryanının adeta ilk mübeşşiri sayacağımız bu şair için, millî edebiyat tarihimizde çok mühim bir mevki ayırmak mecburiyetindeyiz. Onun hayatına ve edebî faaliyetine ait en etraflı malûmatı «Âşıkçelebi», veriyor: o zaman kalata kariyelerinden addedilen «Tatavla», da doğan «Mahremi», İstanbul da ve kalatada büyüüp tahsil ettikten sonra, yirmi sene kadı maiyetinde naiplik etmiş. Bir aralık «Piri paşa zade Mehmetçelebi», ile «Aşci zade Hasançelebi»

paskalyada kızıl yumurta merasimini seyir için tebdili kıyafetle kalata kilisesine gelmişler. Bunları gören "Mahremi,, bu munasebetle alaylı bir kıt'a söylemiş. Bundan hiddetlenen "Piri paşa zade,, hemen kalata kadısına haber gönderüp zavallı şairi azlettirmiş. Nihayet, istifayi kusur ettikten sonra, onların şefaatiyle naip olabilmış.

Kalata kadısı "Hasançelebi,, Selânik kadılığına tayin edildiği zaman, gene naiplikle "Mahremi,, yi de Selâniğe götürmüş. Orada bir müddet oturarak biraz para topladıktan sonra, zevcesi ve iki çocuğuyla birlikte İstanbula gelmek üzere bir gemiye binmiş. Lâkin denizde bir kâfir gemisi bunları yakalamış, Mahremi bütün ailesiyle beraber esir olmuş. Epi müddet esir kaldıktan sonra, muayyen bir para getirip ailesini kurtarmak şartıyla "Ağribos,, ta "kızılhisara,, gelir. Orada dostlarından şair "Esiri,, ye rast gelüp, olup biten işleri anlatır, İstanbuldaki dostlarından bilhassa "kâtibi,, mahlaslı «Tersane kâtibi Seyidi Ali Reis» ile, «Nikâri» mahlaslı hasa reislerinden «Nakkaş Haydar» dan haber almak ister. «Esiri» onların Hayrettin paşa ile birlikte donanma ile gittiklerini söyleyince fevkala'de müteessir olur. Tesadüfen ogünlerde «Seydi Ali Reis»le «Nakkaş Haydar» gemileriyle İstanbula dönerlerken makûs bir ruzgâr sevkiyle «Kızılhisar» kalesine gelirler.

Tesadüfün bu cilvesine pek memnun olan zavallı şair onlarla beraber İstambulda bu dostların yardımıyla para tedarikine çalıştığı bir sırada birden bire ölür. (924). Lâkin «Nakkaş Haydar» bin yedi yüz filorin toplayarak gönderir ve şairin ailesini kurtarır. Yalnız bir oğlu esarete vefat etmiş.

«Âşikçelebi» ve galiba ondan

naklen «Âli», «Mahremi» nin sultan Selim ve sultan Süleymanın muharebelerini hikâyeye eden manzum bir eser yazdığını ve her vak'anın sonunda bir tarih söylediğini kaydediyorlar. «Lâtifi» bu eserin sultan Süleymanın cülusu tarihinden Bağdat seferine kadar olan vakayii ihtiva ettiğini söylemek suretiyle «Âşikçelebi» yi cerhediyo ki, «Hammer» ve ondan naklen «Babinger» de bu hususta «Lâtifi» ye ittiba etmişlerdir. «Hasançelebi» hem zarif bir adam, hem de iyi bir san'atkâr olduğunu söylüyor. «Lâtifi» mesnevi tarzında daha mahir olduğunu ve şair «Keşfi» ile aralarında manzum hicivler yazıldığını kaydediyor. «Nazmi» nin «Mecmaunnazair» inde beş

gazeli münderiç olduğu gibi tezkerelerde ve eski mecmualarda bazı şiirlerine rast gelinir. Bilhassa «Barbaros Hayrettin paşa» ya hitaben yazdığı bir murabba pek meşhurdur. Millî edebiyat ve lisan tarihi için pek mühim olan «Basitname» sinin şimdiye kadar meydana çıkması pek teessüfe şayandır. Mamafi İstanbul kütüphaneleri lâyikeyle tetkik olunduğu takdirde bu esere tesadüf olunacağını kuvvetle tahmin ediyorum.

İşte millî edebiyat cereyanının bu ilk mübeşşiri hakkındaki malûmatımız şimdilik bundan ibarettir.

PROF. Dr. KÖPRÜLÜZADE
M. FUAT

Zenci Kızı ile Başbaşa

Karşımda bir bulutlu gök gibi dargın yüzün,
Başımda duman gibi saran ve boğan hüznün
Ağlıyorum bu dilsiz zenci Kızın dizinde...

O bembeyaz dişleri parlayarak, güldükçe,
Kıvrıkıvr saçları beynimde büküldükçe,
Titriyorum azabın karanlık dehlizinde...

Bir an içimde deli bir isyan uyanıyor,
Sonra birden şuurun ışıkları yanıyor.

En küçük bir üzüntü ruyanı incitmesin.
Bir cinayet var, fakat mucrimi sen değilsin;
Sen değilsin bağlayan boynuma zincirimi!

Mes'ul mü esen ruzgâr çiçekler soldu diye;
Mes'ul mü batan güneş gökte kan oldu diye;
Yer yüzü kara diye geceler müttehim mi?

Hepimiz bir kudretin elinde oyuncağız:
Ne derse yapacağız, sonra yok olacağız!

CELÂL SAHİR